

הלכות ברכת הגומל

ע"פ סדר ברכת הנהנין לאדמו"ר הזקן - פרק יג

ובהוספת דעת הרבי ודעת פוסקי זמננו

ערך: שאול סילם

סע' ב':

דברי אדמו"ר הזקן:

ארבעה צריכים להודות ולברך ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור):

- יורדי הים כשיעלו ממנו.
- והולכי מדבריות כשיגיעו לישוב.
- ומי שהיה חולה ונתרפא.
- ומי שהיה חבוש בבית האסורים על ידי עסקי נפשות ויצא, או על עסקי ממון אם היה מעונה בכבלי ברזל.

וצריך לברך ברכה זו בפני עשרה, ושנים מהם תלמידי חכמים. ואם אין מצויין שם תלמידי חכמים, לא יניח מלברך. והמברך עולה למנין העשרה. ונהגו לברך בבית הכנסת אחר קריאת התורה, לפי שיש שם עשרה. ואם ברך בפחות מעשרה, יש אומרים שיצא, וטוב לחזור ולברך בעשרה בלא שם ומלכות.

עיונים והערות:

1. הערות כלליות חשובות:

- בברכות נד, ב, אמרת רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות: יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא (וכסדר הזה הביאם אדמו"ר, ע' לעיל). וע"ש שנלמדו ארבעת המקרים, מפסוקי תהלים קז (וע' בברכות שם תוספות ד"ה ארבעה: ובתהלים לא חשיב כזה הסדר, אלא חשיב הולכי המדבר ראשון, דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה, וגמרא נקט המצויין תחלה, עכ"ל התוספות. אך ע' בערוך, ערך ארבע, שפירש בדיוק להיפך).

- תהלים קז:

ברכת הגומל לאותם הארבעה הצריכים להודות, נלמד בפרק הרואה (ברכות נד, ב) ממזמור תהלים קז, ולהלן מסומנים הפסוקים המובאים בגמרא שם, לפי הסדר: הולכי מדבריות, חבוש בבית האסורים, מי שהיה חולה ויורדי הים:

(א) הָדָו לֵה' כִּי־טוֹב כִּי לַעֲוֹלָם חֶסֶד: (ב) יֹאמְרוּ גֵאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָר: (ג) וּמֵאֲרָצוֹת לְבָבָם מִמִּזְרַח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם:

(ד) תַּעֲנֵנוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשֶׁב לֹא מֵצָאוּ: (ה) רָעֵבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: (ו) וַיִּצְעְקוּ אֱלֹהֵי בְצֹר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: (ז) וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׁרָאֵל לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשֶׁב: (ח) יוֹדֵנוּ לֵה' חֶסֶד וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (ט) כִּי־הִשְׁבִּיעַ נַפְשִׁי שִׁקְקָה וְנַפְשִׁי רָעָבָה מִלֹּא־טוֹב:

(י) יִשְׁבִּי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עֵנִי וּבְרָזֵל: (יא) כִּי־הִמְרוּ אֲמִרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלִיוֹן נָאצוּ: (יב) וַיִּכְנַע בְּעַמְּלֵל לִבָּם כְּשָׁלוּ וְאִין עֲזָר: (יג) וַיִּצְעְקוּ אֱלֹהֵי בְצֹר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: (יד)

וַיֵּצֵאוּם מִחֶשֶׁךְ וּצְלָמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּק: (טו) יוֹדוּ לֵה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (טז)
כִּי־שֹׁבֵר דְּלֹתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרָזֶל גִּדְעוּ:

(יז) אֲוִלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁע וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: (יח) כָּל־אָכַל תִּתְעַב נֶפֶשׁ וַיִּגְעוּ עַד־שַׁעֲרֵי
מוֹת: (יט) וַיִּזְעֻקוּ אֱלֹהֵי' בָּצָר לָהֶם מִמַּצְקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: (כ) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט
מִשְׁחִיתוֹתָם: (כא) יוֹדוּ לֵה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (כב) וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ
מַעֲשָׂיו בִּרְנָה:

(כג) יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֲנִיּוֹת עָשִׂי מְלָאכָה בְּמִים רַבִּים: (כד) הִמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה' וְנִפְלְאוֹתָיו
בְּמַצּוֹלָה: (כה) וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעְרָה וַתְּרַמֶּם גָּלִיו: (כו) יַעֲלֻ שָׁמַיִם יוֹרְדֵי תְהוֹמוֹת נֶפֶשׁ
בִּרְעָה תִתְמוּגַג: (כז) יִחוּגוּ וַיִּנְעוּ כְּשֹׁכֵר וְכָל־חֲכָמָתָם תִּתְבַּלַּע: (כח) וַיִּזְעֻקוּ אֱלֹהֵי' בָּצָר לָהֶם
וּמַמְצְוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: (כט) יִקֶּם סַעְרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם: (ל) וַיִּשְׁמְחוּ כִי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנָּחֵם
אֶל־מִחוּז חֶפְצָם: (לא) יוֹדוּ לֵה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: (לב) וַיִּרְמְמוּהוּ בְקַהֲל־עַם
וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִהְלִלוּהוּ:

(לג) יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמַדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאֻן: (לד) אֶרֶץ פָּרִי לְמַלְחָה מְרֻעַת יִשְׁבִי בָּהּ: (לה)
יֵשֶׁם מִדְּבָר לְאֶגְס־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם: (לו) וַיִּנְשָׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוְנוּ עִיר מוֹשָׁב: (לז)
וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כֶּרְמִים וַיַּעֲשׂוּ פָרִי תְבוּאָה: (לח) וַיִּבְרַכֶּם וַיִּרְבּוּ מֵאֵד וּבְהֶמְתָּם לֹא יִמְעֹט:
(לט) וַיִּמְעֹטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רָעָה וַיָּגוּן: (מ) שִׁפָּךְ בּוֹז עַל־נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתֵהוּ לֹא־דֶרֶךְ: (מא)
וַיִּשְׁגְּבּ אֲבִיוֹן מַעֲוֵי וַיֵּשֶׁם כְּצֹאן מִשְׁפָּחוֹת: (מב) יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהֶ:
(מג) מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹהֵי וַיִּתְּבוּנוּ חֲסִדֵי ה':

וע' **בשער הכולל** (פרק כ"ג) שתירץ את דעת אדמו"ר הזקן, שחייב בברכת הגומל גם מי
שהיה חבוש בבית האסורים **על עסקי ממון, אך היה מעונה בכבלי ברזל** (ולא רק מי
שהיה חבוש על עסקי נפשות, כפי שפסקו כמה פוסקים), ע"פ התהלים הנ"ל בו הזכיר דוד
המלך נפש, בכל הני, פרט לחבוש בבית האסורים, בו הזכיר מיהא מעונה בכבלי ברזל.
וביאר שם ש"אם מעונה בכבלי ברזל, נוגע עד הנפש".

- וכל החי"ם יודוך סלה:

בשו"ע מרן, סי' רי"ט סע' א', מביא סימן לארבעה הצריכים להודות: וכל החי"ם יודוך סלה:
חולה, יסורין, ים, מדבר. ומקור הסימן בדברי הטור ריש סי' רי"ט.
וע' **בית חדש** על דברי הטור הנ"ל: להכי קא יהיב סימנא (=לזאת נותן סימן) "וכל החי"ם
יודוך סלה", לאורויי דהני ארבעה כולו דקא רמיזי בתיבת חי"ם (=להורות שכל ארבעת
אלה הרמזים בתיבת "חיים"), אין להם להודות **אלא כשניצולו מן המות והגיעו לחיים**,
עכ"ל. אך כפי שנראה בהמשך, תנאי זה שתהיה הצלה מן המוות, איננו דרישת כל
הפוסקים.

- בקהל עם ובמושב זקנים:

בשו"ע סע' ג' מביא מרן (מגמרא בברכות פרק הרואה נד:) מקור לדרישה שיהיו עשרה,
ושלכתחילה יהיו שנים מהם תלמידי חכמים, מדכתיב (תהלים קז, לב): וַיִּרְמְמוּהוּ **בְּקַהֲל־
עַם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים** יִהְלִלוּהוּ:

- מנהגי הספרדים והאשכנזים, בברכת הגומל, חלוקים בשני ענינים בסיסיים, והמגמות בשני העינינים, הפוכות:

עוד נעיר הערה כללית חשובה (בה פותח הפסקי תשובות - ח"ב עמ' תתסח - ג"כ את הסימן):
מנהגי הספרדים והאשכנזים בענין ברכת הגומל חלוקים בשני ענינים (ויבואר להלן
באריכות יותר, אך ההקדמה חשובה כי בעלת השלכות בהלכות רבות בהמשך):

א. **לגבי הד' שצריכים להודות** (המוזכרים בברכות נד, ב), מנהג האשכנזים לברך רק
כאשר הסכנה היתה שכיחה, כל עוד ולמנהג הספרדים, מברכים גם כאשר היתה
הסכנה רחוקה. והדבר מתבטא בכל אחד מן הארבע שצריכים להודות, וכדלקמן:

✎ **יורדי הים:** וכן ע' להלן, גבי יורדי הים, שלפוסקים האשכנזים, יברכו דוקא כשירדו להפלגה של כמה ימים לעומק הים, כ"ע ולפוסקים הספרדים, יברכו על הפלגה לעומק הים של יותר מזמן הליכת פרסה, שהוא 72 דקות.

✎ **הולכי מדבריות:** בשלחן ערוך (סי' רי"ט) איתא **בסע' ז'** ש"באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות **דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים, ובספרד** נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים **בחזקת סכנה** – ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך, ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה". כאן הביא **אדמו"ר הזקן** רק את הולכי המדבריות, וכתב הגרא"ח נאה (בדי השלחן ס"ה, ב – מובא להלן) שבזה אכן, מנהג חב"ד כמנהג בני אשכנז.

✎ **חולה שנתרפא: ובסע' ח'** איתא בשו"ע ש"בכל חולי צריך לברך, **אפילו אינו חולי של סכנה**, ולא מכה של חלל*, אלא כל שעלה למטה וירד ...". אך **ברמ"א** השיג: "ויש אומרים דאינו מברך רק **על חולי שיש לו סכנה**, כגון מכה של חלל ... וכן נוהגין באשכנז". וע' להלן סע' ו' שדעת **אדמו"ר הזקן** בזה כדעת הט"ז, והיא אמצעית, בין דעת השו"ע, לדעת הרמ"א (ש"כל שמוטל על מטתו יותר מג' ימים, יש לו לברך בעמדו").

(*)בהגדרת מכה של חלל, איתא בשו"ע אדמו"ר, הלכות שבת סי' שכ"ח סע' ג': מכה של חלל: דהיינו באיברים הפנימיים, מהשינים ולפנים, ושיניים עצמן בכלל ... והוא שנתקלקלו השינים או אחד משאר איברים הפנימיים מחמת מכה, או שיש בהם בועא וכיוצא בו, אבל מיחושים בעלמא אינן נקראים מכה).

✎ **מי שהיה חבוש בבית האסורים:** ע' להלן שלפוסקים הספרדים, היינו אפילו אם היו אסורים על עסקי ממון, כ"ע ולפוסקים האשכנזים, היינו רק אם היו אסורים על עסקי נפשות, או שהיו קשורים בכבלי ברזל.

ב. **אך לגבי שאר המקרים, האשכנזים הם המרבים לברך, וכדלהלן.**

הרי השו"ע כתב (שם) **בסע' ט':** "הני ארבעה, לאו דוקא, דהוא הדין למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כותל, או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטרפו, או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה, וניצול מהם, וכל כיוצא בזה כולם, צריכים לברך הגומל, **ויש אומרים שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא**, וטוב לברך **בלא הזכרת שם ומלכות**".

אך גדולי אחרוני אשכנז פסקו כדעה הראשונה, שמברכים **כשניצולים מכל סכנה שהיא** – ביניהם: הב"ח, הלבוש, האליה רבה, הט"ז, אדמו"ר הזקן (להלן סע' ז') והמשנה ברורה (ס"ק ל"ב).

יוצא כי למנהג האשכנזים, המקרים בהם מברכים מגוונים יותר (מעבר לאותם הארבעה שצריכים להודות), אך באותם הארבעה, מברכים הספרדים באופן יותר שכיח!

2. אמירת פרשת תודה:

בסוף סע' ט' של הסימן הראשון של המהדורא בתרא של שו"ע אדמו"ר הזקן, כתב אדמו"ר הזקן: "... ואם יודע שנתחייב באיזה קרבן, כגון עולה על ביטול מצות עשה או על הרהור הלב בלא תעשה, ותודה לארבעה הצרכים להודות, יאמר **פרשת הקרבן מיד שנתחייב בו**. וכשיאמר פרשת הקרבנות, יאמר ביום, שהוא זמן הקרבנות, ולא בלילה. אבל אין צריך לומר מעומד ... " (וע' בפסקי תשובות ח"ב עמ' תתסט, שהביא את דברי אדמו"ר הזקן, והוסיף שלא יאמר פרשת תודה בשבת, לפי שאין קרבן נדבה קרב בשבת).

"תודה", היינו פרשת קרבן תודה שבפרשת צו, פרק ז, פסוקים יא עד טו:
 (יא) וְזֹאת תִּזְכֹּרַת הַזֶּבֶחַ הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לָהּ:
 (יב) אִם עַל-תּוֹדָה יִקְרִיבֶנָּה וְהִקְרִיבוּ עַל-זֶבֶחַ הַתּוֹדָה חֲלֹת מִצֹּחַ בְּלִילִת בִּשְׁמֵן וְרִקִּיקֵי מִצֹּחַ מִשְׁתִּים בִּשְׁמֵן וְסֹלֶת מִרְבֵּכַת חֲלֹת בְּלִילִת בִּשְׁמֵן:
 (יג) עַל-חֲלֹת לֶחֶם חֲמִץ יִקְרִיב קֶרֶבֶנָּה עַל-זֶבֶחַ תּוֹדַת שְׁלָמִים:
 (יד) וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכֹּל-קֶרֶבֶן תְּרוּמָה לִיקָק לִכְלֹן הַזֶּה אֶת-דָּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה:
 (טו) וּבִשֶּׁר זֶבֶחַ תּוֹדַת שְׁלָמִים בַּיּוֹם קֶרֶבֶנָּה יֹאכַל לֹא-יֵנִיחַ מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר:).

וע' **אגרות קדש הרבי** (חכ"ד ע' רסח - הובא בשלחן מנחם ח"א עמ' שמח) שם איתא, על דברים אלו של אדמו"ר: וצריך עיון גדול, שלא ראיתי נוהגין כן, ואולי מפני שלא הביאו אדמו"ר הזקן בסידור, בסדר ברכת הנהנין. אבל וכן, **מפני קושיא זו, יבטלו המפורש בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן, כנ"ל?**

וע' במ"ב (סי' רי"ח ס"ק ל"ב) שמביא אף הוא ש(לגבי מי שצריך לברך את ברכת הגומל) ראוי לומר פרשת תודה.

3. הפרשה לצדקה:

שם כותב עוד הרבי: לכאורה **צריכה להיות הפרשה לצדקה דצרכי רבים** (ראה מגן אברהם סי' ריח ס"ק ב') (שם כותב המגן אברהם: משמע בשבת דף לג, כשנעשה לאדם נס, יתקן איזה צרכי רבים בעיר) – אלא שגם זה לא ראיתי נוהגין, **ולכאורה כדאי להנהיג כן**. ויש לקשר זה (הצדקה), ולבאר על פי מה שנתבאר באגרת הקדש קטונתי, שבכל חסד כו' צריך להיות ניתוסף בשפל רוח שלו, ובמילא מיתוסף בחסד שעושה.

וע' בדומה במשנה ברורה סוף סי' רי"ח (ס"ק ל"ב), שכתב: כתבו האחרונים - מי שנעשה לו נס, יש לו להפריש לצדקה כפי השגת ידו, ויחלק ללומדי תורה, ויאמר: הריני נותן זה לצדקה, ויהי רצון שיהא נחשב במקום תודה שהייתי חייב בזמן המקדש. וראוי לומר פרשת תודה. וטוב וראוי לו לתקן איזה צרכי רבים בעיר, ובכל שנה ביום הזה, יתבודד להודות לה' יתברך ולשמוח ולספר חסדו:

4. פרטי דין ברכת הגומל ליורדי הים כשיעלו ממנו (ודין המפליג בנהר והטס במטוס):

- **עמידה מספר ימים בנמל:**
 כותב המשנה ברורה (סי' רי"ט ריש סע' א'): **ודוקא כשיעלו ממנה לגמרי**, ואין בכלל זה מה שעומדים עם הספינה כשבאה לנמל, והאנשים שבה יורדים ליבשה ליום או ליומים או עד שתגיע הספינה לילך הלאה, דבזה אין מברכין, דאכתי לא ניצול מן הסכנה לגמרי.

- **הפלגה בנהר:**
 כותב עוד בעל המשנה ברורה **בבאור הלכה** (ד"ה יורדי הים) **שלמנהג האשכנזים** שאינם מברכים כשהולכים מעיר לעיר, אלא רק הולכי מדברות, כפי שמבואר בשו"ע סע' ז', הוא הדין שכאן הולכי הים בדוקא, **ולא הולכי נהרות** וכו', דלא שכיחא סכנתא כמו גבי ים גמור. אך **למנהג הספרדים** המבואר שם, פשוט שהוא הדין **שהולכי נהרות הגדולים יברכו** (כי לא גרע נהר גדול מסתם דרכים). וע' **בקצות השלחן** לגרא"ח נאה (בדי השלחן ס"ק א') שהביא את דברי הבאור הלכה, ופסק גם כן שיורדי נהרות אפילו גדולים, אין מברכין.

אך ע' בפסקי תשובות (ח"ב עמ' תתסט) שכותב שכיום שאין סכנה שכיחה כלל, גם למנהג הספרדים אין מברכים אחר הפלגה בנהר או בים כים הכנרת וכד'.

- הפלגה בים:

וע"ע בפסקי תשובות שם, שכותב שכיום (שאינן הסכנה שכיחה כלל בהפלגה), **למנהג הספרדים**, מברכים בהפלגה של לפחות 72 דקות, אך רק אם נכנס לעומק הים (ובהערה, בשם האור לציון: שהעומד בחוף הים כבר **איננו רואה את הספינה**); אך **למנהג האשכנזים**, אין מברכים אלא אם כן הפליג לעומק הים **למשך איזה ימים**, או שנקלע לסערה והיו בסכנה.

- טיסה במטוס:

א. דעת הרבי:

במכתב המובא ב**לקוטי שיחות** (חי"ב עמ' 152 - וכן מובא בשערי הלכה ומנהג ח"א עמ' רי"ז ובשלחן מנחם ח"א עמ' שמ"ז), כותב הרבי שהדין לגבי ברכת הגומל למי שטס במטוס, תלוי במחלוקת המובאת בשו"ע (בסי' רי"ט סע' ט') בהאם הני' ד' דצריכים להודות, לאו דוקא (וכן מנהג האשכנזים - ש.ס.) או שדוקא אלו ולא אחרים (וכן נוהגים עדות המזרח - ש.ס.). לדעה שלא דוקא, כותב הרבי שהטס במטוס יברך ברכת הגומל (בשם ומלכות), אך לדעה שדוקא אלו, יברך רק אחרי טיסה מעל הים, מדין יורדי הים. ולהלכה, כותב שם הרבי שע"פ הכרעת אדמו"ר שהני' ד', לאו דוקא, הרי שכל הטס במטוס - ואפילו שלא מעל הים - יברך ברכת הגומל (יש לציין שדעה זו היא גם דעת הגרא"ח נאה, שפסק, **בקצות השלחן** סי' ס"ה, בדי השלחן ס"ק ב': והנוסעים באוירון בודאי צריכים לברך אפילו מעיר לעיר, שהדרך של האויר בחזקת סכנה לכו"ע, כמו שענינו רואות).

יש לציין שהמכתב הנ"ל של הרבי מובא ב**ספר המנהגים** (עמ' 14) בהערה, אך בגוף הספר שם (בסוף עמ' 14), המסקנה ש"הנוסע **מעבר לים** באוירון - ג"כ מברך ברכת הגומל", והיינו הטס **מעבר לים דוקא**. דבר זה תואם עמדה מאוחרת יותר של הרבי, המובאת בכמה מקומות (וכדלקמן), בעקבות שיפור בטיחות המטוסים (כך שעצם הטיסה במטוס איננה מחייבת את ברכת הגומל בפני עצמה, אלא רק אם הטיסה מתבצעת מעל הים, ומדין "יורדי הים"): 1. בשערי הלכה ומנהג (שם) ובשלחן מנחם (שם) מובאת תוספת למכתב הנ"ל, ובה איתא: ובמכתב לאחר מכן, כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: זה עתה ראיתי בס' טהרת יו"ט ח"ח (עצ"ז ואילך) ובשו"ת ציץ אליעזר ח"א סי"ד כמה דעות בזה. 2. בהתקשרות גליון 666 מובאת עדות הרה"ח הר' יהודה לייב שיח' גרונר, שהורה לו הרבי שאין לברך הגומל אחרי טיסה פנים ארצית. 3. בהתקשרות גליון 701 ושוב בגליון 753, מובא כי התוספת הנ"ל של הרבי (שהודפסה ביגדיל תורה ניו-יורק גליון כד עמ' תר"א), הודפסה בעקבות שאלת הרה"ח הר' יהודה לייב שפירא, רב וראש ישיבה דמיאמי רבתי, בענין דין המטוס כיום. עוד מובא בהתקשרות שם שהרבי הורה לרה"ח הר' שמואל דוד רייטשיק ע"ה שלא לברך אחרי טיסה פנים ארצית, מפני "שהאווירונים עכשיו שונים הם מאלה שהיו מלפנים".

יש לציין ששם מצוין שלא מברכים על טיסה ללא ים ומדבר. וכן ע' בשו"ע הקצר (ח"ב עמ' 467) שפסק ש"העובר מעל הים או המדבר באוירון" יברך ברכת הגומל.

יש לציין: בספר **שלחן מנחם** (עמ' שמ"ז) בהערה ז', איתא: "ובספר "עלהו לא יבול" עמ' שו מביא שהגרש"ז אויערבאך אמר בשם רבנו שלא לברך הגומל אחר טיסה מארץ הקדש לאירופה. וצ"ע מקורו", עכ"ל ההערה בשלחן מנחם. אך למעשה, **שאלתי את הרה"ח הר' זאב דוב שיח' סלונים אם יש לחלק בין הים התיכון לים האטלנטי בדין זה, וענה לי שלא** (והרי הדבר סביר על פי דברי הבאור הלכה הנ"ל, שיש לחלק בין ים לבין נהרות הגדולים - שהרי לא חילק שם בין הים האטלנטי לים התיכון, כך נראה לענ"ד).

למסקנה, נראה שדעת הרבי שאין לברך הגומל אחרי טיסה במטוס, אלא אם כן המטוס עבר מעל ים או מדבר שהעברה דרכם היתה מצריכה לברך את ברכת הגומל.

ב. דעות שאר הפוסקים:

דעת הגר"ע יוסף (ביביע אומר ח"ב אורח חיים סי' י"ד, וכן מובא בהלכה ברורה ח"א עמ' רי) שהטס במטוס יברך הגומל בין אם טס מעל הים **ובין אם טס מעל היבשה** אפילו בתוך המדינה, אך ה"מ רק אחרי טיסה של **לפחות 72 דקות**.

מסקנת הפסקי תשובות (על פי פוסקי זמננו) שמברכים הגומל אחרי טיסה במטוס, כשנוסעים ממדינה למדינה, **בתנאי שעברו מעל ימים או מדבריות** (ובדומה למסקנתנו הנ"ל לגבי דעת הרבי).

5. פרטי דין ברכת הגומל להולכי מדבריות כשיגיעו לשוב (ודין ההולכים מעיר לעיר, ודין הנוסעים מעיר לעיר במכונית או ברכבת):

- כבר הבאנו לעיל (בסעי' 1: הערות) את דברי מרן השו"ע (סי' רי"ט סעי' ז'), וז"ל: **באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים, ובספרד נוהגים לברך מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה – ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך (דבמקום קרוב כזה, בודאי לאו בחזקת סכנה הוא – מ"ב ס"ק כ"ג), ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה.**

וכתב הגרא"ח נאה (בקצות השלחן סי' ס"ה, בדי השלחן ס"ק ב') לגבי **מנהג חב"ד**: ואנו הולכים אחר בני אשכנז, ואין מברכין מעיר לעיר.

- וע' אגרות משה (אורח חיים ח"ב סי' נ"ט), שביאר את סברת מנהג ספרד, וז"ל: לכן מדמין, כיון שכל דרכים בחזקת סכנה, **אף שאינו כמו במדברות, הוא נמי מחדש השי"ת ששמרם שלא יארע שם אויב ואורב בדרכם.**

- **למעשה, היום:**

הדין לספרדים,

לדעת הגר"ע יוסף (ביביע אומר ח"א סי' י"ג וח"ב סי' י"ד; בחזון עובדיה ברכות עמ' שסו וע' ג"כ בהלכה ברורה עמ' 206), שיברכו הגומל אחר נסיעה מחוץ לעיר במשך 72 דקות (**ואם דעתו לחזור לעירו תוך שלשה ימים**, ימתין ולא יברך עד שיחזור. וע"ע בחזון עובדיה על הלכות ברכות שם ובהליכות עולם ח"ב עמ' קעו ובהלכה ברורה עמ' 207, שם איתא **שאנשים שרגילים לנסוע בכל יום ויום מעיר לעיר**, אפילו כמה פעמים, יברכו הגומל ביום שבת בלבד. אך ע' בהלכה ברורה שם בשער הציון, שהביא שדעת בעל ספר **ברכת ה' – ח"ד פ"ו אותיות כח-כט – שכשנוסע בכל יום ויום, מברך בכל יום, ולא פעם בשבוע**. ועכשיו ראיתי שכ"פ ג"כ **באור לציון** ח"ב עמ' קל"ט).

ולדעת הגרב"צ אבא-שאול (שם), גם כן יתחייב בברכת הגומל עבור נסיעה של 72 דקות, אך דעתו שה"מ: רק "אם נסע בכביש שתנועת המכוניות בו דלה באופן שאין רכב רואה רכב אחר (לפחות בחלק מן הנסיעה), כגון בכבישים נידחים, או שנסע בשעות הלילה המאוחרות", כי הרי התקנה לא היתה משום תאונות דרכים, אלא משום ליסטים וחיות רעות (והיינו שלדעתו, מה שכתב מרן לברך "מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה", איננו רלוונטי היום בכל המקרים).

ועוד באור לציון שם, **שהליכה וחזרה באותו יום מצטרפים לברכת הגומל, ואפילו נסע ביום וחזר בלילה, אבל אם חזר למחרת, אין מצטרף.**

אך הדין **לאשכנזים**, שלא יברכו הולכי דרכים אלא אם כן **נקלעו** לסכנה או חשש סכנה, ואין די שנוסעים במקום המוחזק לסכנה, כל עוד שאינו **במדבריות**, שאז יברכו הגומל **גם בלי שנקלעו** לסכנה (פסקי תשובות עמ' תתפ; ובדומה בהלכה ברורה עמ' 202 למנהג האשכנזים). **ואפילו בעוברים דרך מדבריות**, יש הכותבים שבזמננו שהדרכים סלולות היטב ואין כל חשש סכנה שמא יאבדו ההולכים את דרכם, וכן ברוב המקומות אין חשש

כלל של ליסטים וחיות רעות בדרך, למנהג אשכנז, אין לברך הגומל כשנוסעים מעיר לעיר וממדינה למדינה, **אף שעוברים דרך מדבריות ויערות**, אלא אם כן נקלעו למצב של סכנה, או באותן מדינות שאינן מפותחות, שיש בהם חשש ליסטים וחיות רעות (פסקי תשובות עמ' תתע, ע"פ דברי הגרא"ח נאה בקצות השלחן סי' ס"ה ס"ק ב' בבדי השלחן, שכתב: ובזמן הזה שנוסעים ממקום למקום עם **מסלת הברזל**, אף על פי שעוברים ע"פ מדברות, מכל מקום, כיון דלא שייך סכנת חיה רעה ולסטים, מסתבר דהוי כמעיר לעיר, ואין צורך לברך, עכ"ל הפסקי תשובות. וצ"ע בכ"ז כי הרי בטיסה מעל מדבריות כן מברכים למעשה. ואולי י"ל כי בכביש שבמדבר נחשב המקום כמקום ישוב, ולכן לא מברכים, מה שאין כן במקומות במדבר מעליהם טסים. או לומר שבטיסה מצרפים את סכנת הטיסה לסכנת המדבר, וצ"ע).

6. פרטי דין מי שהיה חולה ונתרפא:

ע' להלן בסעיפים ה' וו', את הגדרת שני המושגים: "חולה" ו"נתרפא" – ופרטי הדינים בזה.

7. פרטי דין מי שהיה חבוש בבית האסורים:

נחלקו רבותינו הראשונים לגבי הגדרת ה"חבוש בבית האסורים" המברך ברכת הגומל. **להלכה:**

- דעת **הפוסקים הספרדים** (ע' הלכה ברורה עמ' 170 ואילך) שמי שהיה חבוש בבית האסורים, **אפילו על עסקי ממון** ובאופן שלא היה כלל חשש שיהרגוהו, יברך את ברכת הגומל כשישתחרר לגמרי. וה"מ אפילו אם לא היה נתון באזיקי ברזל כלל. אך אם רק זומן לחקירה ועיכבוהו בחדר בתחנת המשטרה, או שהיה במעצר בית במשך תקופה מסויימת, אינו מברך הגומל.

- דעת **הפוסקים האשכנזים** (ע' פסקי תשובות עמ' תתעא ואילך) **שאינו מברך אלא אם כן היה חבוש על עסקי נפשות, או שהיה קשור באסיר עני וברזל** (זוהי דעת אדמו"ר הזקן כאן, וע' מה שכתבנו לעיל בהערות, בשם השער הכולל).

סע' ג':

דברי אדמו"ר הזקן:

קטן אין צריך להודות, אפילו הגיע לחינוך מצוה, אבל נשים ועבדים חייבים בברכה זו, ולכן כל אשה יולדת, כשתקום מחליה, תברך בבית הכנסת של נשים, וישמעו עשרה אנשים מבפנים.

עיונים והערות:

1. למה אין הקטן חייב בברכה זו מדין חינוך?

כותב **המגן אברהם** (בתחילת סימן רי"ט), בשם מהר"ם מינץ (להעיר: רבי משה מינץ בעל שו"ת מהר"ם מינץ (נולד בסביבות השנה 1415) היה תלמידו של המהר"י וויל וכן של רבי ישראל איסרליין, בעל תרומת הדשן. אך פסקיו לא הובאו ע"י הבית יוסף ולא ע"י הרמ"א, כי נדפסו רק כמאה ארבעים שנה אחר פטירתו, בשנת 1617! בן דודו מהר"י מינץ (שנולד בסביבות שנת 1400), לעומתו, כן מובא ברמ"א, שקטן אינו צריך להודות. וז"ל המגן אברהם שם: קטן אינו צריך להודות, **דלא שייך לומר לחייבים** טובות, דהא, לאו בר עונשין הוא. ואם יאמר על אביו "לחייבים" וכו', זה אסור לו לעשות. ואם נאמר דידלג מלת חייבים, אין לשנות מטבע שטבעו חכמים! ואין לומר ד"חייבים" קאי עליו: דמצד הגלגול באין עליו יסורין, דמנא ידע, דלמא הוא בחטא אביו!

וביאר **הפרי מגדים** (באשל אברהם, על דברי המגן אברהם הנ"ל) שנוסח הברכה מוכיח ש"מסתמא לא חייבו אותו חז"ל".

מנהג שאר העדות:

- גם מסקנת **המשנה ברורה** (סימן רי"ט ס"ק ג') כזו של אדמו"ר הזקן, וז"ל: עוד כתבו (האחרונים) דקטן אינו מחויב להודות [ואפילו מצד מצוות חינוך].
- אך ע' **בפסקי תשובות** (סימן רי"ט ס"ק ט' הערה 38) שהביא גם כמה פוסקים החולקים על המגן אברהם והסוברים שקטן כן מברך מדין חינוך (וש"חייבים" – היינו אינשי דעלמא שחייבים), מתוכם: **היעב"ץ בסידורו ובספרו מור וקציעה, הברכי יוסף, הבן איש חי** (פרשת עקב אות ב') **והפני מנחם מגור**.
- **בהלכה ברורה** (חי"א עמ' קס"ג) איתא: **למנהג הספרדים ועדות המזרח**, קטן שהגיע לחינוך **מברך ברכת "הגומל"** בשם ומלכות. והאשכנזים נהגו שאין הקטן מברך ברכת "הגומל" כלל.

2. האם בפועל נשים מברכות את ברכת הגומל?

בקצות השלחן (סי' ס"ה, ס"ק ו' בבדי השלחן), איתא: ומנהג העולם שנשים יולדות מברכות, ועושין מנין בבית היולדת לתפלת מעריב, ומברכת הגומל (וע' שדי חמד מערכת ברכות סי' ב', דגם בלילה יכולין לברך), עכ"ל הגרא"ח נאה. ולדברי הגרא"ח נאה אלה מפנה הרבי **באגרות קדש** ח"כ עמ' ק"ב, סוף אגרת ז'תקלד (מובא בשלחן מנחם ח"א עמ' שמ"ו).

אך ע' **התקשרות** (גליון תרפג), שם כותב הרה"ח ר' יוסף שמחה שיח' גינזבורג, וז"ל: וצריך עיון ליישב זאת עם מה שמסר הרה"ח ר' יהודה לייב שי' גרונר, שכאשר נולדו לו בניו התאומים שי', שאל את הרבי איך תתנהג זוגתו בקשר לברכת הגומל, ונענה: **"היכן שמעת שאשה תברך הגומל?!"**. ואחר כך הוסיף: מכיוון ששאלת, שאל את זקני אנ"ש. כשיצא מן הקודש, פגש את הרה"ח ר' שמואל לוויטין ע"ה, שישב עם גיסו הרה"ח ר' אברהם שמואל כהנוב ע"ה. **שאל את ר' שמואל, וענה לו: מעולם לא שמעתי שאשה תברך הגומל**. ואם כי גיסו אמר אז שבעירו כן היו מברכות, **נשארה המסקנה שלא לברך**, ע"כ (התקשרות גליון כו עמ' 18). ומפי השמועה: **ר' בערל אלעניק שי'**, כשנולד לו הילד הראשון, נכנס ליחידות וסיפר לרבי שאשתו באה לחדר שני' של 770 ובירכה 'הגומל', והבחורים בבית המדרש ענו אמן על ברכתה. והגיב הרבי – במעין גיחוך (העתקתי את הכתוב בהתקשרות גליון תרפג, אך לענ"ד מילה זו איננה מתאימה לרבי כלל – ש.ו.ס.) **"האם הבחורים אמרו גם ברכת 'שהחיינו' על פעם ראשונה ששומעים אשה מברכת הגומל?!"**. הסיבה כנראה, מטעמי צניעות.

וע' בדומה ב"שולחן הרב", שם עונה הרה"ח ר' אברהם שיח' אלאשוילי על שאלה אודות ברכת הגומל לנשים על לידה, ש"מנהג רוב חב"ד בזה שהיולדת אינה מברכת". ועל שאלה שניה שם אודות **ברכת הגומל אחר טיסה במטוס**, מקדים הרב וכותב: "אם כוונתך לנשים, **נשים לא מברכות**".

מנהג שאר העדות:

- כותב **המשנה ברורה** (בסי' רי"ט ס"ק ג', בהמשך לדברים הנ"ל): וגם נשים, מנהג העולם שאין מברכין ברכה זו. וכתבו האחרונים הטעם, משום דסדר ברכה זו היא בפני עשרה, וכדלקמיה, **ולאו אורח ארעא לאשה**. אך מוסיף שם המשנה ברורה: ויש שכתבו דמכל מקום, נכון הוא שתברך בפני עשרה על כל פנים בפני נשים ואיש אחד.
- אך ע' **בפסקי תשובות** (סימן רי"ט עמ' תתע"ג) שכתב על זה: **ועצה זו שתברך בפני עשרה** אנשים ואיש אחד **לא נתקבלה כלל**, כי חיישין לדעה הסוברת ... שצריך מנין עשרה, ונשים אינם בכלל זה, וכדברי הגמרא (ברכות מה:) מאה נשי, כתרי גברי דמיין,

וכשמברכים שלא בפני עשרה אנשים גדולים, מברכים בלא הזכרת שם ומלכות, או בנוסח בריך רחמנא וכו'. וע' שם בהערה 41 שציין בין השאר **לכף החיים** אות ג', להליכות שלמה פכ"ג הערה ג' בשם **הרב אויערבאך** ולשו"ת **יחווה דעת** ח"ד סוף סי' ט"ו בהגהה, **שחלקו על המשנה ברורה**. וכתב עוד שם שהמשנה ברורה לשיטתו ס"ק ח' דעשרה אינו אלא למצוה לכתחילה.

- למסקנה מסכם הפסקי תשובות שם:

1. מנהג **הספרדים** בכל מקומות מושבותיהם (ע"פ הכרעת הברכי יוסף ס"ק ב', הבן איש חי פרשת עקב אות ח', הכף החיים אות ג' ושו"ת יחווה דעת הנ"ל) שהנשים **מברכות הגומל** לאחר שנתרפאו ממחלה, או לאחר שבעה ימים מלידתן (לזה ציין לכף החיים אות ז', והוסיף עוד שאם עדיין לא מתהלכת על בוריה, תמתין עד שתבריא לגמרי), ולכתחילה נכון שיברכו בביתן אם מזדמן לשם אנשים, ואפילו בלילה, או ילכו לעזרת הנשים שבבית הכנסת וישמעו עשרה אנשים ברכתה ויענו אחריה (ובעל ההלכה ברורה פסק בדומה בספרו ח"א עמ' קס"ו).
2. מנהג חלק מקהילות האשכנזים, וביניהם **אנשי ירושלים מהישוב הישן**, נוהגים שמביאים מנין **לבית היולדת**, ומברכת הגומל כשהם שומעים, אמנם **אך ורק אחרי לידה**, ולא לאחר שנתרפאו מכל מחלה שהיא (ציין למנחת שלמה ח"ב סי' ד' אות ל"א).
3. מנהג **יתר קהילות האשכנזים** שאין האשה מברכת הגומל כלל ועיקר, אלא לפני יציאתה מביתה לדברי הרשות, הולכת מתחילה לבית הכנסת, ו**שומעת 'ברכו', ועונה עם הציבור 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד', ומכוונת להודות להשם יתברך שגמל לה כל טוב** (וכותב שם בהערה שמקור המנהג באליה רבה ס"ק ה' בשם תורת חיים, ומובא בין השאר בערוך השלחן סע' ו', בשו"ת הר צבי ח"א סי' קס"ג ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' י"ב).

סע' ד:

דברי אדמו"ר הזקן:

מי ששמח בלבו על הצלת חברו, רשאי לברך ברכה זו במטבע זו, או במטבע אחרת, כגון: בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא, דיהבך לן, ולא יהבך לעפרא. ואין צריך לברך בפני עשרה. אבל אם אינו שמח בלבו ליתן שבח והודאה מחמת שמחתו (אלא מחמת שהברכה כתובה וקבעוה כבר והוא יודעה), הרי זו ברכה לבטלה. ואם צריך לברך בפניו מפני השלום, יברך בלא שם ומלכות. ואפילו בשם לבד, כגון: בריך רחמנא, לא יאמר, שהרי איסור ברכה לבטלה הוא משום הזכרת שם שמים לבטלה, בין שמזכיר בלשון הקודש בין בשאר לשונות. ולכן צריך להזהיר לאותם שרגיל על לשונם לומר ברוך ה' בלשון אשכנזי אף על דבר שאין בו שמחת הלב.

עיונים והערות:

למעשה, פוסקים המ"ב (ס"ק י"ח) וההלכה ברורה (עמ' קצ"ב) שאין לברך ברכת הגומל אלא על הצלת אביו או רבו (ולא על הצלת חברו, ואף לא על הצלת בנו או אשתו).

להוציא את חברו החייב בברכה זו:

פוסק מרן בשו"ע (סי' ר"ט סע' ד'): אם בירך אחר, ואמר: בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב - וענה **אמן**, יצא, וכן אם אמר: ברוך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לך - וענה **אמן**, יצא. וכתבו הפוסקים (מ"ב ס"ק י"ב; הלכה ברורה עמ' קצ"ב) דה"מ, דוקא אם יש שם עשרה. וע' במשנה ברורה (ס"ק י"א) ובשער הציון (ס"ק ט') שהדגיש **שהכוונה לצאת ידי חובה**, וכן עניית **אמן**, מעכבות (ואע"פ שבשאר ברכות, עניית **אמן** אינה מעכבת, כי שומע כעונה, הכא דהמברך אינו חייב בברכה, עניית **אמן** מעכבת - הלכה ברורה ח"א עמ' קצ"א). וע' בשער הציון (ס"ק ט') ובהלכה ברורה (עמ' קצ"א) שאבל אין הכרח שהמברך יתכוון להוציא י"ח.

סע' ה':

דברי אדמו"ר הזקן:

אין לברך **עד שיצא מהסכנה לגמרי**. לפיכך לא יברך החולה **עד שיחזור לבוריו לגמרי**. ואם איחר מלברך, יש לו תשלומין כל זמן שירצה, ונכון שלא לאחר ג' ימים, לפיכך אם יצא מן הסכנה ביום ב' אחר קריאת התורה, יברך בפני עשרה **בלא ספר תורה, ולא ימתין עד יום ה'**.

עיונים והערות:

1. התנאי שיחזור לבוריו לגמרי:

מדברי אדמו"ר הזקן בתחילת דבריו "עד שיצא מהסכנה לגמרי", נראה כי יברך הגומל מרגע שיצא מהסכנה, אף אם לא הבריא לגמרי, אך מהמשך הדברים, מפורש **שיצטרך לחזור לבוריו לגמרי בכדי לברך**. וע' בפסקי תשובות שציין (עמ' תתעא) שאכן כך נהגו כמה מגדולי ישראל, להמתין עד שיבריאו לגמרי ולא ירגישו שום חולשה ורפיון מכח המחלה ויצאו מהצער לגמרי, וכ"ז אף על פי שלוקח לעתים זמן רב. אך הוסיף כי גם אם יצטרך החולה שהבריא טיפול מונע, יוכל לברך את ברכת הגומל לפני גמר הטיפול.

2. מי שלעולם לא יחזור לגמרי לאיתנו, וכגון אחר התקף לב:

לגבי מצב בו על פי הרופאים, **לעולם לא יחזור החולה לאיתנו** כפי שהיה לפני מחלתו, **וכגון לאחר התקף לב** וכדומה, הוסיף בפסקי תשובות (שם, סוף הערה 21) שאז מסתבר דבזה, כולי עלמא יודו דמברך בשעה שכבר הולך על בוריו, ד"וכי לעולם לא יברך?".

3. לברך לכתחילה בג' ימים, ואע"פ שאין קריאת התורה:

בשו"ע (סע' ו') פוסק מרן: אם איחר, יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה, ונכון שלא לאחר שלשה ימים. וכתב ע"ז המגן אברהם (ס"ק ו'): ג' ימים: ואם יצא ביום ב', יברך בפני י' בלא ספר תורה, ואל ימתין עד יום ה'. וכתב על זה במחצית השקל: דג' ימים, היינו עם יום היציאה, ואם כן יום ה' הוא כבר יום ד', **וכיון דאינו אלא מנהג לברך אחר קריאת התורה**, כמ"ש סע' ג', **אם כן בנדון זה יברך בי' בלי ספר תורה**. וכדברים אלו בדיוק פסק אדמו"ר הזקן כאן. ונמצאנו עוד למדים **שאינן בזה הבדל בין חבוש שיצא מבית האסורים, חולה שנתרפא וכו'.**

וכתבו הפוסקים (פסקי תשובות עמ' תתעח; הלכה ברורה עמ' 200) **שבדיעבד**, אף אם עברו שלשים יום וכן הרבה יותר, יוכל לברך **אפילו לאחר זמן רב מאוד**.

4. מעשה רב(י):

בספר התולדות לרבי הרי"צ (ח"ג עמ' 221), מסופר: **ביום י"ד בתמוז בשעה עשר בבקר, עזב הרבי את העיר קוסטרומה כאזרח בן חורין, וביום ששי ט"ו** (שם איתא: ט"ז, אך חייבים לומר שזוהי ט"ס – ש.ס.), כי הרי י"ב תמוז חל בשנת תרפ"ז ביום ב' (בשבוע) **בתמוז שב לביתו בעיר לנינגרד**, מלווה שני שליחים מיוחדים מטעם הקהילה היהודית בקוסטרומה. ביום בו נודע לרבי על השחרור, י"ב תמוז, התקבצו בביתו הרבה אנשים, ואמר מאמר חסידות על הכתוב "הוי לי בעזרי". למחרת י"ג תמוז, אחרי שקבל את תעודת השחרור, התאספו שוב במעונו אנשים רבים, ואמר את המאמר "ברוך הגומל לחייבים טובות". בבואו לביתו ללנינגרד, **עלה בשבת פנחס לתורה, וברך ברכת הגומל**, ובשעת הקידוש אמר מאמר "ברוך הגומל", ביאור על המאמר "ברוך הגומל" הראשון. ובסעודת שבת, סעודת הודאה, אמר מאמר "שאו ידיכם קדש".

וז"ל הרבי בתחילת המאמר ד"ה ברוך הגומל (מ"ב תמוז) התשמ"ג: ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב, הנה נוסח זה הוא נוסח ברכת הגומל שברך (גם) בעל הגאולה **כאשר חזר לבוריו ממאסרו, בבואו למקום דירתו בלנינגרד** (פטרבורג).

וע' לקו"ש חכ"ח שיחת י"ב-י"ג תמוז הערה 9, משם מובן שגדר "יצא מהסכנה לגמרי" הוא שיחזור לבוריו לגמרי, ע"ש.

סע' ו':

דברי אדמו"ר הזקן:

יש אומרים שאין החולה מברך אלא על חולי שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל וכיוצא בו מחליים שמחללים עליהם את השבת. ולמעשה יש לנהוג שכל שמוטל על מטתו יותר מג' ימים, יש לו לברך בעמדו.

עיונים והערות:

פסק מרן בשו"ע (סע' ח'): בכל חולי צריך לברך, אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל, אלא כל שעלה למטה וירד, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום (פי: מעלות שעושין דיינים לשבת, כשדנין) לידון, ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן, ובין שאינו קבוע.

[ביאור שיטת השו"ע: הרי כתב הטור בשם הרמב"ם ד"בכל דרך ובכל חולי צריכין להודות". וכתב עליו הב"י אינו מבואר בדבריו (של הרמב"ם), אלא דממה ששינה הולכי מדברות האמור בגמרא, וכתב במקומו בפרק י' (אהבה – הלכות ברכות פ"י ה"ח) הולכי דרכים, משמע דבכל הולך דרך, קאמר. ומינה למד רבינו (הטור) דחולה ונתרפא (שם ברמב"ם: ארבעה צריכין להודות ... חולה שנתרפא ...) , בכל חולי קאמר. אך הוסיף על זה הב"י: ואפשר דהרמב"ם גרסין בנו"ן, שכ"כ בספר תורת האדם, דלאו דוקא בחולי שיש בו סכנה, ולא במכה של חלל דוקא, אלא כל שעלה למטה וירד, צריך להודות, שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון.

מקור דברי הרמב"ם בגמרא שבת לב, א, שם משווה הגמרא את העולה למטה מחמת חוליו, לעולה לגרדום – במה בה עמדו הנידונים להריגה, בפני הדיינים (ע"פ רש"י שם. יש לציין אגב שבלשון המודרנית, הגרדום הוא כינוי לבמה שם מתקן התליה) – ומבארת שם הגמרא את חומרת העליה לגרדום: "שכל העולה לגרדום לידון, אם יש לו פרקליטין גדולים, ניצול, ואם לאו, אינו ניצול". ובנ"ד, היינו שפעמים שמתגברת מחלתו, ואף שמתחלה לא היתה סכנה לסוף בא לידי סכנה (ע' הלכה ברורה עמ' רי"ב).

יוצא כי גם לשיטת השו"ע, מדובר כאן ג"כ בסכנת נפשות, אך רחוקה מאשר לשיטת הרמ"א דלהלן].

וכתב על זה הרמ"א: ויש אומרים דאינו מברך אלא על חולי שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל (טור בשם הראב"ד, והר"ר יוסף, וכן נוהגין באשכנז).

דעת אדמו"ר הזקן דלעיל הינה דעת הט"ז (ס"ק ה'), והיא בין דעת השו"ע, לדעת הרמ"א.

למעשה:

- **בהלכה ברורה** (חי"א עמ' רי"א) פסק כשו"ע שיברך הגומל אם היה חולה (אך לא במקרה של מיחוש בעלמא) ושכב על מטתו מחמת החולי, וכן אם היה לו חולי של סכנה, אפילו לא נפל למשכב.

- **החיי אדם** (כלל ס"ה אות ו') **והבן איש חי** (פרשת עקב ה"ו) פסקו, כמו אדמו"ר ז, כשיטת הט"ז, שיש לברך הגומל על כל חולי של סכנה וכן כל שעלה על מיטתו יותר מג' ימים. וכך נראית דעת הפסקי תשובות (עמ' תת"פ) למעשה.

ולהעיר:

פסק בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ב סי' י"ח – הובא בפסקי תשובות עמ' תת"פ ובהלכה ברורה עמ' רי"ד) שניתוחים פנימיים, כמו **שברים** וכד', הם בכלל מכה של חלל. ומובא בנשמת אברהם (ח"ד סי' רי"ט) בשם הגרש"ז אויערבאך שה"ה ניתוחי **טחורים**. ופשוט שה"ה לגבי התקפי לב

וניתוחי כליה, כבד, ריאות וכד' (פסקי תשובות שם). אך **מסקנת הפסקי תשובות** (עמ' תת"פ הערה 106, וכן עמ' תתפ"א) **שכיום אין מברכים הגומל אחר ניתוח שבר או ניתוח שיניים, אך על ניתוח עיניים ועל צינתור אפילו פשוט, יש לברך. והסיק שיש לעשות היום שאלת חכם על כל מיני ניתוחים.**

מחלות וירליות לסוגיהן, **דלקות** למיניהן, **ואפילו באברים פנימיים** (כדלקת ריאות, דלקת כליות ודרכי השתן וכד'), אפילו מלווים בחום, ועלה למיטתו מחמת חולשה, **כל שלא היה במצב של סכנה עפ"י דברי הרופאים, ולא נחלש כל כך עד שלא יכל כלל לרדת ממטתו שלשה ימים ויותר**, אינו מברך הגומל עפ"י מנהג אשכנז. אבל עפ"י השו"ע ולפי מנהג ספרד, מברך הגומל, אלא אם כן היה מיחוש בעלמא עם מעט חום, שלא נפל למשכב כלל (פסקי תשובות עמ' תת"פ-תתפ"א).

סע' ז':

דברי אדמו"ר הזקן:

יש אומרים שאין מברכין הגומל אלא על ארבעה שמנו חכמים בלבד, ויש אומרים שהוא הדין **לכל מי שהיה בסכנה וניצול** כגון שנפל עליו כותל או שניצול מדריסות שור (וסוס) ונגיחותיו או שעמד עליו אריה לטרפו ביישוב או אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול, כולם חייבים לברך הגומל, **כל שהיה חשש סכנת נפשות**, וכן נהגו.

עיונים והערות:

- מקור דין זב משו"ת הריב"ש, כפי שהביא הב"י בשמו בסוף סי' רי"ט (לשיטה זו), וז"ל: כשעמד עליו אריה לטרפו אפילו בעיר, אם **גנבים** באו לו אם **שודדי לילה** וניצל מהם וכיוצא בנסיים אלו, כל שכן שצריך להודות, ולא הוזכרו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים, וכל שכן הנעשה לו נס **וניצול ממיתה עצמה**, שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך כשיעבור עוד במקום ההוא: ברוך שעשה לי נס במקום הזה, וכל שכן שמיד שניצל, צריך הוא להודות, כדרך הארבעה שצריכים להודות ...

וכך הביא בשו"ע (סי' רי"ט סע' ט') בתור דעה ראשונה: הני ארבעה לאו דוקא, דהוא הדין למי **שנעשה לו נס**, כגון שנפל עליו כותל או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטרפו, או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם, וכל כיוצא בזה, כולם צריכים לברך הגומל ...

- יש להעיר שאדמוה"ז לא הזכיר כאן בדבריו נס, שלא כהריב"ש והשו"ע, וי"ל בדרך אפשר שבא כאן לפרשם: שאין הכוונה בהכרח שנעשה לו נס היוצא מגדרי הטבע, אלא שקוראים כאן להשגחה הפרטית שהיתה לו, שנשאר בחיים על אף הסכנה המוחשית שהיתה, בשם נס.

- וע' בפסקי תשובות (עמ' תתס"ד) שכדברים האלו הם **הצלה מתאונת דרכים**, או **כשהשתתף במלחמה וחוזר**. אך כתב עוד (שם) שאם היה באופן **שראה את הסכנה ההולכת ומתקרבת אליו**, ובדרך טבעית מצויה מילט נפשו על ידי מנוסה משם או הכנסו למקום מוגן וכדו' ולא ניזוק כלל, אינו מברך הגומל. ועע"ש (עמ' תתס"ו) שאם נפל על ידו אבן כבדה או קורת עץ או ברזל שיש בה כדי להמית, ובחמלת השי"ת עליו לא פגע בו, אלא **נפל לצידו, ולא היה זריקת האבן והעץ וכדו' בכוונה כדי לפגוע בו**, אלא נפל בשגגה מידי אדם או על ידי רוח חזקה, אינו מברך לא הגומל ולא על הנס ... **וכן שהלך ברחוב או שנסע ברכב, ושלא בכוונה, כמעט ופגע בו רכב באופן מסוכן ביותר**, וכל כיוצא בזה – בכל אלו איננו מברך ברכת הגומל.

- ברור שכל הדיון הנ"ל איננו רלוונטי לשיטה לפיה רק ה"ארבע שצריכים להודות" מברכים את ברכת הגומל.